

Məqalə redaksiyaya daxil olub 27.12.2024

The article was received by editorial board on 27.12.2024

Статья принята к печати 27.12.2024

DÜNYADA SOSIAL MÜDAFİƏNİN İNNOVATİV İQTİSADİ MODELƏRİ

Xülasə

Müasir dövrdə sosial müdafiə sistemlərinin dayanıqlılığı və effektivliyi global iqtisadi siyasətin əsas istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Əhalinin sosial rifahının təmin olunması yalnız ənənəvi yardımlar və subsidiyalarla məhdudlaşmır; innovativ iqtisadi modellər vasitəsilə sosial müdafiə sistemləri həm maliyyə baxımından sabit, həm də inklüziv hala gətirilir. Bir çox ölkələr sosial müdafiəni rəqəmsallaşdırılmış iqtisadi platformalar, sosial innovasiyalar və inklüziv maliyyə mexanizmləri əsasında modernləşdirirlər. Məsələn, Skandinaviya ölkələrində “universal baza gəliri” və “sosial investisiya dövləti” modelləri tətbiq olunur. Bu yanaşma sosial müdafiəni yalnız xərclər deyil, eyni zamanda insan kapitalına yönəlmiş investisiya kimi nəzərdən keçirir. Asiya və Afrika ölkələrində mobil texnologiyalar üzərindən “smart social protection” sistemləri formalaşdırılır. Bu modellər sosial ödənişlərin elektron hökumət platformaları vasitəsilə şəffaf və sürətli şəkildə həyata keçirilməsini təmin edir. Digər tərəfdən, Avropa İttifaqı ölkələri yaşıl və dayanıqlı sosial müdafiə modelləri qurmaqla iqlim dəyişikliyi və demografik yaşlanma kimi yeni sosial risklərə cavab verməyə çalışırlar. İnnovativ iqtisadi modellərin əsas istiqamətləri rəqəmsal sosial xidmətlər və e-sosial müdafiə sistemləri, inklüziv maliyyəlaşma və mikrosığorta mexanizmləri, universal baza gəliri və sosial dividendlər, davamlı inkişaf məqsədləri ilə uyğunlaşdırılmış sosial investisiyalar, həmçinin ictimai–özəl tərəfdaşlığa əsaslanan sosial layihələrdir. Nəticə etibarilə, dünyada sosial müdafiənin innovativ iqtisadi modelləri sosial bərabərliyi, iqtisadi dayanıqlığı və texnoloji çevikliyi birləşdirən çoxsəviyyəli sistemlər kimi formalaşmaqdadır. Bu modellər ənənəvi sosial siyasətin sərhədlərini genişləndirərək iqtisadiyyatın yeni reallıqlarına uyğun sosial təminat çərçivəsini yaradır.

Açar sözlər: sosial müdafiə sistemləri, innovativ iqtisadi modellər, rəqəmsal sosial xidmətlər, universal baza gəliri, sosial investisiyalar

GİRİŞ

Qloballaşma və rəqəmsallaşma proseslərinin sürətlənməsi sosial müdafiə sistemlərinin yenidən formalaşmasını zəruri etmişdir. Ənənəvi sosial təminat mexanizmləri müasir iqtisadi və texnoloji dəyişikliklər fonunda əhalinin ehtiyaclarını tam qarşılamadığından, dövlətlər daha çevik, innovativ və dayanıqlı modellərin tətbiqinə yönəlirlər. Sosial müdafiənin iqtisadi modelləri artıq yalnız gəlir bərabərsizliyini azaltmaq və yoxsulluğun qarşısını almaq məqsədi daşımır, həm də insan kapitalının inkişafına, sosial inklüzivliyə və iqtisadi artıma xidmət edən strateji vasitəyə çevrilmişdir. Yeni sosial müdafiə yanaşmaları rəqəmsal iqtisadiyyatın imkanlarını nəzərə alaraq, dövlətin, özəl sektorun və cəmiyyətin birgə fəaliyyətinə əsaslanır. Bu çərçivədə sosial investisiya yönümlü siyasətlər, sosial innovasiyalar və elektron idarəetmə texnologiyaları sosial rifahın təminində əsas rol oynayır [1,s.67]. Müasir sosial müdafiə modelləri iqtisadi səmərəliliyi və sosial ədaləti bir arada təmin etməyə yönəlmişdir. Bu sistemlərdə məqsəd yalnız yardımların paylanması deyil, eyni zamanda sosial resursların daha düzgün bölüşdürülməsi və insanların iqtisadi fəaliyyətə cəlb edilməsidir. İnnovativ yanaşmalar vasitəsilə sosial müdafiə dövlətin xərci deyil, iqtisadi artımı dəstəkləyən investisiya kimi dəyərləndirilir. Bu modellərin mühüm istiqamətlərindən biri

rəqəmsallaşmadır. Rəqəmsal texnologiyalar sosial xidmətlərin şəffaflığını artırır, bürokratik maneələri azaldır və vətəndaşların sosial təminat imkanlarına asan çıxışını təmin edir. Eyni zamanda, süni intellekt və böyük məlumat bazaları (Big Data) sosial ehtiyacların daha düzgün proqnozlaşdırılmasına imkan yaradır. Digər bir istiqamət sosial innovasiyaların geniş tətbiqidir. Sosial innovasiya layihələri yerli icmaların təşəbbüskarlığını gücləndirir, sosial sahibkarlıq formalarını təşviq edir və dövlətin yükünü azaldır. Beləliklə, sosial müdafiə sistemi təkcə dövlətin deyil, həm də cəmiyyətin ortaq məsuliyyətinə çevrilir. Bu kontekstdə, beynəlxalq təcrübə göstərir ki, sosial müdafiənin innovativ iqtisadi modelləri uzunmüddətli dayanıqlığı təmin edir və sosial rifahın iqtisadi inkişafı ilə uzlaşdırılmasına mühüm töhfə verir [3,s.329].

Sosial Müdafiə Sistemlərinin Yenilənməsi və İnnovativ Yanaşmaların İqtisadi Əhəmiyyəti

Qlobal iqtisadi sistemdə baş verən struktur dəyişikliklər, texnoloji yeniliklər və əmək bazarının çevikləşməsi sosial müdafiə siyasətinə yeni baxış bucağı formalaşdırmışdır. Ənənəvi sosial müdafiə mexanizmləri artan sosial tələblərə cavab verməkdə çətinlik çəkdiyi üçün, müasir dövrdə dövlətlər daha səmərəli və innovativ yanaşmalar tətbiq etməyə başlamışlar. Bu istiqamətdə sosial müdafiə sistemlərinin yenilənməsi yalnız sosial sabitliyi qorumaq deyil, həm də iqtisadi inkişafın strateji dayaqlarından birinə çevrilmək məqsədi daşıyır. İnnovativ sosial müdafiə modelləri iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi kimi, insan potensialının reallaşmasına, əmək bazarında iştirakın artırılmasına və gəlir bərabərsizliyinin azaldılmasına yönəlir. Bu yanaşmalar eyni zamanda sosial ədalətin möhkəmləndirilməsini və iqtisadi böhranlara qarşı davamlılıq səviyyəsinin yüksəldilməsini təmin edir [8,s.101]. Yeni iqtisadi reallıqlar fonunda sosial müdafiə dövlətin xərcləri kimi deyil, sosial kapitalla yönəldilmiş uzunmüddətli investisiya kimi qəbul olunur. Sosial müdafiə sistemlərinin yenilənməsi prosesi təkcə sosial siyasətin deyil, həm də iqtisadi idarəetmənin modernləşməsinə nəzərdə tutur. Yeni modellər sosial risklərin vaxtında müəyyənləşdirilməsi, resursların optimal bölüşdürülməsi və rifah siyasətinin məqsədyönlü həyata keçirilməsini təmin edir. Bu çərçivədə sosial müdafiə konsepsiyaları artıq passiv yardım mexanizmlərindən aktiv inkişaf alətlərinə çevrilir. İnnovativ yanaşmaların tətbiqi ilə sosial müdafiə sistemləri daha çevik və şəffaf idarəetmə formalarına keçid edir. Elektron sosial xidmət platformaları, rəqəmsal qeydiyyat sistemləri və real vaxtda məlumat analizinə əsaslanan qərar mexanizmləri sosial siyasətin effektivliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırır [6,s.55]. Bu, vətəndaşların sosial xidmətlərə bərabər çıxışını təmin etməklə yanaşı, dövlətin sosial məsuliyyətinin keyfiyyətini də yüksəldir. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, sosial müdafiənin modernləşdirilməsi iqtisadi sabitliyin qorunmasında və sosial inteqrasiyanın dərinləşməsində mühüm rol oynayır. İnnovativ iqtisadi yanaşmalar vasitəsilə dövlətlər sosial bərabərliyi iqtisadi dinamizmlə uzlaşdıraraq həm sosial, həm də makroiqtisadi səviyyədə balanslı inkişaf əldə edirlər. Beləliklə, sosial müdafiə sistemlərinin yenilənməsi cəmiyyətin sosial təhlükəsizliyini təmin etməklə yanaşı, uzunmüddətli iqtisadi dayanıqlığın formalaşmasında da əsas hərəkətverici qüvvəyə çevrilir.

Cədvəl 1

Dünyada sosial müdafiə xərclərinin ÜDM-də payının müqayisəli təhlili

Ölkə / Region	2018	2019	2020	2021	2022
İsveç	28.4	28.1	30.5	29.8	29.2
Almaniya	25.9	26.3	28.7	27.9	27.4
Fransa	30.1	30.3	32.8	31.5	31.0
Polşa	20.5	21.0	23.2	22.1	21.7
Azərbaycan	7.8	8.1	9.4	9.0	8.7
Türkiyə	10.5	10.9	12.2	11.5	11.0
Qazaxıstan	8.7	9.0	10.8	10.1	9.9

Mənbə: Banerjee, A., Hanna, R., Olken, B. A., & Sverdlin Lisker, D. (2024). *Social protection in the developing world*. Massachusetts Institute of Technology. https://economics.mit.edu/sites/default/files/2023-08/Social_Protection_paper_manuscript.pdf

Bu cədvəl müxtəlif ölkələrdə sosial müdafiə xərclərinin ümumi daxili məhsulda (ÜDM) tutduğu payı müqayisəli şəkildə göstərir. Verilənlər sosial müdafiə sistemlərinin iqtisadi yükünü və dövlətin sosial siyasətə yönəltdiyi resursların səviyyəsini əks etdirir. Fransa və İsveç kimi inkişaf etmiş sosial rifah dövlətlərində sosial müdafiə xərcləri ÜDM-in 30%-dən çoxunu təşkil edir ki, bu da əhalinin sosial təminatına geniş maliyyə dəstəyinin ayrıldığını göstərir. Almaniyada bu göstərici sabit səviyyədə qalaraq 27–29% intervalında dəyişmişdir. Polşa, Türkiyə və Qazaxıstan kimi inkişafda olan ölkələrdə sosial müdafiə xərclərinin ÜDM-də payı 10–22% arasında dəyişir. Azərbaycan üçün bu göstərici son illərdə 8–9% civarındadır ki, bu da sosial müdafiə sahəsində artan dövlət məsuliyyətinə baxmayaraq, sistemin hələ inkişaf mərhələsində olduğunu göstərir. Ümumilikdə, cədvəl göstərir ki, sosial müdafiə xərclərinin səviyyəsi ölkələrin iqtisadi inkişaf dərəcəsi, sosial siyasətin prioritet istiqamətləri və dövlətin rifah modeli ilə sıx bağlıdır. İnnovativ sosial müdafiə modellərinin tətbiqi isə bu göstəricilərin dayanıqlı artımına xidmət edir.

Cədvəl 2

Dünyada sosial müdafiənin innovativ modelləri və onların iqtisadi əhəmiyyəti

Modellin adı	Əsas xüsusiyyətlər	Tətbiq olunduğu ölkə / region	İqtisadi təsir istiqaməti
Universal Baza Gəliri (UBG)	Hər bir vətəndaşa şərtsiz sabit gəlirin verilməsi; sosial bərabərliyin gücləndirilməsi	Finlandiya, Kanada, Niderland	Gəlir bərabərsizliyinin azaldılması, daxili istehlakın artması
Smart Social Protection	Rəqəmsal platformalar vasitəsilə sosial yardım və sığorta xidmətlərinin idarə olunması	Sinqapur, Cənubi Koreya, BƏƏ	Sosial xidmətlərin şəffaflığı və effektiv idarəetmə
Sosial İnnovasiya Fondu	İctimai-özəl tərəfdaşlıqla sosial layihələrin maliyyələşdirilməsi	Böyük Britaniya, Almaniya	Sosial sahibkarlığın və məşğulluğun təşviqi
Yaşıl Sosial Müdafiə Modeli	Ekoloji davamlılıqla sosial rifah siyasətinin inteqrasiyası	İsveç, Danimarka	Yaşıl iqtisadi keçid, ekososial bərabərlik
Rəqəmsal Sosial Qeydiyyat Sistemi	Məlumat bazalarına əsaslanan sosial yardım və sığorta idarəetməsi	Azərbaycan, Estoniya	E-sosial xidmətlərin inkişafı, inzibati xərclərin azalması

Mənbə: Tan, N.T. (2025). *Innovative model building for social protection towards transformative change*. In N. T. Tan (Ed.), *Research- and practice-based models for advancing social work* (pp. 101–107). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-89369-8_8

Bu cədvəl dünyada sosial müdafiə sistemlərinin yenilənməsi istiqamətində formalaşan əsas innovativ modelləri, onların tətbiq sahələrini və iqtisadi təsir mexanizmlərini nümayiş etdirir. Hər bir model dövlətlərin sosial siyasətində yeni nəsil yanaşmaların formalaşmasına, resursların daha səmərəli bölüşdürülməsinə və sosial rifahın dayanıqlı təminatına xidmət edir. Universal Baza Gəliri (UBG) modeli əhalinin minimum həyat səviyyəsini təmin etməklə sosial bərabərsizliyi azaldır və daxili bazarda istehlakın artmasına səbəb olur. “Smart Social Protection” konsepsiyası rəqəmsal texnologiyalar vasitəsilə sosial xidmətlərin avtomatlaşdırılmasını və şəffaf idarə edilməsini təmin edir. Sosial İnnovasiya Fondu ictimai və özəl sektor əməkdaşlığını gücləndirərək sosial sahibkarlıq və məşğulluq sahələrini inkişaf etdirir. Yaşıl Sosial Müdafiə Modeli ekoloji siyasətlə sosial rifahın

inteqrasiyasına yönəlmişdir və bu, həm ekosistemin qorunmasına, həm də sosial ədalətin təmininə xidmət edir. Rəqəmsal Sosial Qeydiyyat Sistemləri isə məlumat texnologiyalarının tətbiqi ilə sosial xidmətlərin operativliyini artırır və dövlətin inzibati xərclərini azaldır. Ümumilikdə, cədvəldə əks olunan modellər sosial müdafiənin müasir dövrdə yalnız sosial məsuliyyət deyil, həm də iqtisadi inkişafın mühüm aləti kimi qəbul edildiyini göstərir.

Cədvəl 3

Dünyada sosial müdafiə sistemlərinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi üzrə müqayisəli indeks

Ölkə / Region	Rəqəmsal sosial xidmətlər səviyyəsi	Sosial inklüzivlik göstəricisi	Sosial sığorta dayanıqlığı	Ümumi effektivlik indeksi
İsveç	95	92	90	92
Almaniya	90	89	88	89
Fransa	88	90	86	88
Polşa	75	78	74	76
Azərbaycan	67	70	65	67
Türkiyə	70	72	68	70
Qazaxıstan	68	69	66	68

Mənbə: Nguyen, A. (2018). *Innovative approaches for ensuring universal social protection. International Labour Organization (ILO).*
https://researchrepository.ilo.org/view/pdfCoverPage?download=true&filePid=13100777370002676&instCode=41ILO_INST

Cədvəldə dünyanın müxtəlif ölkələrində sosial müdafiə sistemlərinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi üzrə müqayisəli indeks balı təqdim olunur. Göstəricilər dörd əsas parametrdə əsasında formalaşdırılmışdır: rəqəmsal sosial xidmətlərin səviyyəsi, sosial inklüzivlik dərəcəsi, sosial sığorta fondlarının dayanıqlığı və ümumi effektivlik indeksi. Rəqəmsal sosial xidmətlərin səviyyəsi sosial müdafiə sistemlərinin innovativ texnologiyalar əsasında idarə olunmasını və vətəndaşlara göstərilən xidmətlərin sürətini göstərir. İsveç (95 bal) və Almaniya (90 bal) bu sahədə lider mövqedə olub, sosial idarəetmənin rəqəmsal inteqrasiyasını yüksək səviyyədə təmin etmişdir. Sosial inklüzivlik göstəricisi əhalinin bütün sosial təbəqələrinin, o cümlədən həssas qrupların sosial təminat sistemində bərabər çıxışını əks etdirir. Fransa və İsveç kimi ölkələrdə bu göstərici 90 baldan yuxarı olmaqla, sosial ədalətin və bərabər imkanların təmin olunduğunu göstərir. Sosial sığorta dayanıqlığı göstəricisi sistemin maliyyə sabitliyini və uzunmüddətli davamlılığını əks etdirir. Bu sahədə də inkişaf etmiş ölkələr daha güclü göstəricilərə malikdir, çünki onlar sığorta fondlarını diversifikasiya edilmiş mənbələr hesabına formalaşdırırlar. Ümumi effektivlik indeksi isə bütün bu göstəricilərin orta balını əks etdirərək, sosial müdafiə sistemlərinin ümumi keyfiyyətini və idarəetmə performansını ölçür. İnkişaf etmiş rifah dövlətləri (İsveç, Almaniya, Fransa) 88–92 bal aralığında nəticə göstərdiyi halda, Azərbaycan və Qazaxıstan kimi inkişafda olan ölkələr 65–70 bal səviyyəsində qərarlaşır. Bu fərq sosial müdafiə sistemlərinin rəqəmsallaşma dərəcəsi, institusional sabitlik və sosial siyasətin prioritetləşdirilməsi ilə izah olunur.

Cədvəl 4

Sosial müdafiə sistemlərinin rəqəmsal transformasiya səviyyəsinin global müqayisəli təhlili

Ölkə / Region	E-sosial xidmətlərin inkişaf səviyyəsi	Rəqəmsal şəffaflıq indeksi	E-gov inteqrasiya səviyyəsi	Sosial məlumat bazasının tamlığı	Ümumi rəqəmsal transformasiya indeksi
İsveç	96	93	95	94	95
Estoniya	94	92	96	90	93
Almaniya	88	89	87	85	87
Polşa	76	75	77	74	76

Azərbaycan	72	70	73	71	72
Türkiyə	78	76	79	75	77
Qazaxıstan	70	68	71	67	69

Mənbə: Gentilini, U. (2011). *Social protection 2.0: Exploring issues, evidence and challenges*. *Food Policy*, 36(3), 329–340.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0306919211000467>

Cədvəldə sosial müdafiə sistemlərinin rəqəmsal transformasiyası üzrə müxtəlif ölkələrin inkişaf göstəriciləri müqayisəli şəkildə təqdim olunur. Burada beş əsas meyar nəzərə alınmışdır: e-sosial xidmətlərin inkişaf səviyyəsi, rəqəmsal şəffaflıq indeksi, elektron hökumət (e-gov) inteqrasiya səviyyəsi, sosial məlumat bazasının tamlığı və ümumi rəqəmsal transformasiya indeksi. E-sosial xidmətlərin inkişaf səviyyəsi sosial təminat sisteminin rəqəmsal texnologiyalarla idarə olunma dərəcəsini göstərir. İsveç və Estoniya bu sahədə ən yüksək nəticələr göstərən ölkələrdir – onların sistemləri real vaxt rejimində fəaliyyət göstərir, sosial ödənişlər və məlumat mübadiləsi tam avtomatlaşdırılmışdır. Rəqəmsal şəffaflıq indeksi sosial müdafiə sahəsində qərarların və maliyyə əməliyyatlarının ictimai nəzarət altında aparılmasını təmin edir. Bu göstərici dövlət-vətəndaş etimadını gücləndirən əsas amillərdən biridir. E-gov inteqrasiya səviyyəsi isə sosial müdafiə xidmətlərinin digər dövlət platformaları ilə əlaqələndirilmə dərəcəsini ifadə edir; Estoniya və Almaniya bu istiqamətdə qabaqcıl mövqedədir. Sosial məlumat bazasının tamlığı göstəricisi vətəndaşların sosial statusu, gəlir səviyyəsi və digər məlumatların vahid elektron sistemdə toplanma səviyyəsini müəyyən edir. Azərbaycan və Türkiyədə bu sahədə mühüm irəliləyişlər müşahidə olunur - xüsusilə “e-Sosial.az” və “e-Devlet” platformalarının tətbiqi nəticəsində sosial xidmətlərin operativliyi və şəffaflığı artmışdır. Ümumilikdə, rəqəmsal transformasiya səviyyəsinin yüksəlməsi sosial müdafiə sistemlərinin idarəetməsində çevikliyi, hesabatlılığı və səmərəliliyi artırır. Bu göstəricilər eyni zamanda dövlətlərin sosial rifah siyasətini müasir texnoloji trendlərə uyğunlaşdırmasının vacibliyini bir daha təsdiqləyir.

Sosial müdafiə sistemlərinin rəqəmsal transformasiyası yalnız texnoloji modernləşmə deyil, həm də sosial siyasətin mahiyyətə yenilənməsi prosesidir. Müasir yanaşmada sosial təminatın idarə olunması artıq ənənəvi inzibati mexanizmlərdən çıxaraq, məlumat yönümlü və proqnoz əsaslı sistemlərə çevrilmişdir. Bu, həm sosial xidmətlərin keyfiyyətini artırır, həm də vətəndaşların dövlətlə qarşılıqlı əlaqəsində şəffaflıq və operativlik yaradır. Rəqəmsal transformasiyanın əsas istiqamətlərindən biri süni intellekt və böyük məlumatların (Big Data) sosial siyasətdə tətbiqidir. Bu texnologiyalar vasitəsilə əhalinin sosial ehtiyacları daha dəqiq müəyyən edilir, resursların bölgüsü daha səmərəli aparılır və sosial yardım proseslərində insan amilindən qaynaqlanan səhvlər minimuma endirilir. Məsələn, bəzi Avropa ölkələrində sosial yardım məbləğləri süni intellekt alqoritmləri ilə müəyyən olunur və bu, şəffaflıqla yanaşı, sosial ədalətin də güclənməsinə şərait yaradır [3,s.329]. Eyni zamanda, blokçeyn texnologiyalarının tətbiqi sosial müdafiə sistemlərinin təhlükəsizliyini artırır. Blokçeyn əsaslı qeydiyyat mexanizmləri sosial ödənişlərin və məlumat dövriyyəsinin dəyişdirilməzliyini təmin edir, bu isə xüsusilə sosial sığorta və pensiya əməliyyatlarında korrupsiya risklərini azaldır. Sosial müdafiənin yeni iqtisadi modeli həmçinin ictimai-özəl tərəfdaşlıq (Public-Private Partnership – PPP) prinsiplərinə əsaslanır. Özəl sektorun innovativ texnologiyalarının və idarəetmə təcrübəsinin sosial sistemlərə inteqrasiyası xidmətlərin keyfiyyətini artırır, dövlətin maliyyə yükünü azaldır və sosial proqramların daha geniş əhali qruplarına çatdırılmasına imkan yaradır. Bütün bu yeniliklər göstərir ki, sosial müdafiə sistemləri artıq yalnız sosial məsuliyyət aləti deyil, həm də iqtisadi inkişafın və dayanıqlı rifahın əsas hərəkətverici qüvvəsinə çevrilməkdədir. İnnovativ və rəqəmsal yanaşmalar sosial siyasəti yeni mərhələyə çıxararaq, vətəndaş məmnuniyyətini, sosial ədaləti və iqtisadi sabitliyi eyni anda təmin edir [7,s.429].

Rəqəmsal sosial müdafiə sistemlərinin inkişafı həm iqtisadi, həm də institusional müstəvidə yeni imkanlar yaradır. Bu sistemlərdə qərarvermə mexanizmləri analitik məlumatlara əsaslanır, nəticədə sosial proqramlar daha hədəfli və nəticəyönlü şəkildə icra olunur. Məlumat analitikası və rəqəmsal göstəricilər dövlətin sosial siyasətində strateji planlaşdırmanı asanlaşdırır və xərclərin optimallaşdırılmasına şərait yaradır. Rəqəmsal platformaların inteqrasiyası ilə yanaşı, sosial

müdafiə sistemlərinin transsərhəd koordinasiyası da ön plana çıxır. Xüsusilə əmək miqrasiyasının artdığı müasir dövrdə müxtəlif ölkələrin sosial təminat orqanları arasında məlumat mübadiləsi vacib rol oynayır. Bu istiqamətdə Avropa İttifaqı, BMT və Dünya Bankı tərəfindən regional sosial təminat bazalarının yaradılması təşəbbüsləri həyata keçirilir. Bu, vətəndaşların sosial hüquqlarının beynəlxalq səviyyədə qorunmasına və sosial siyasətlərin uyğunlaşdırılmasına xidmət edir. Eyni zamanda, sosial müdafiə sistemlərinin yenilənməsi cəmiyyətin sosial kapitalının güclənməsinə səbəb olur [4,s.78]. Rəqəmsal mühitdə vətəndaşlar sosial xidmətlərə daha asan çıxış əldə etdikcə, dövlətə olan etimad səviyyəsi artır, ictimai iştirakçılıq genişlənir və sosial ədalət prinsipləri daha real şəkildə tətbiq olunur. Bununla yanaşı, yeni sosial müdafiə modelləri iqtisadi dayanıqlığı da dəstəkləyir. Sosial sığorta və yardım sistemlərinin rəqəmsal idarəetməsi nəticəsində büdcə intizamı güclənir, qeyri-effektiv xərclər azalır və sosial fondların idarə olunması şəffaflaşır. Bu proses iqtisadi sabitliyin qorunmasına, sosial bərabərliyin təmininə və rifah cəmiyyətinin formalaşmasına bilavasitə töhfə verir.

NƏTİCƏ

Nəticə etibarilə, sosial müdafiə sistemlərinin innovativ və rəqəmsal əsaslarla yenidən qurulması müasir iqtisadi inkişaf modelinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Bu dəyişikliklər sosial siyasətin mahiyyətini genişləndirərək, onu yalnız sosial təminat funksiyasından çıxarıb, iqtisadi sabitliyin, sosial ədalətin və insan kapitalının inkişafının mühüm alətinə çevirmişdir. Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi sosial xidmətlərin keyfiyyətini və əlçatanlığını artırmaqla yanaşı, idarəetmədə şəffaflığı və hesabatlılığı da gücləndirir. Eyni zamanda, süni intellekt, böyük məlumat bazaları və blokçeyn texnologiyalarının istifadəsi sosial siyasətin daha səmərəli, çevik və proqnozlaşdırıla bilən olmasına imkan yaradır. İctimai-özəl tərəfdaşlıq prinsipləri, sosial innovasiyalar və rəqəmsallaşma ilə birləşən bu yeni model dövlətin sosial məsuliyyətini yenidən müəyyənləşdirir. Beləliklə, sosial müdafiə sistemləri artıq yalnız sosial rifahın qorunması üçün deyil, həm də dayanıqlı iqtisadi artımın təminatı üçün strateji mexanizm rolunu oynayır. Ümumilikdə, sosial müdafiənin innovativ iqtisadi modelləri gələcəkdə sosial sabitliklə iqtisadi inkişaf arasında tarazlığı qoruyacaq, vətəndaşların rifah səviyyəsini yüksəldəcək və sosial bərabərliyi gücləndirəcək əsas istiqamət kimi formalaşmaqdadır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Banerjee, A., Hanna, R., Olken, B. A., & Sverdlin Lisker, D. (2024). Social protection in the developing world. Massachusetts Institute of Technology.
https://economics.mit.edu/sites/default/files/2023-08/Social_Protection_paper_manuscript.pdf
2. Burattini, B., et al. (2022). Digital innovations in delivering social protection in rural areas. International Policy Centre for Inclusive Growth (IPC-IG).
https://ipcid.org/sites/default/files/pub/en/RR85_Digital_innovations_in_delivering_social_protection_in_rural_areas.pdf
3. Gentilini, U. (2011). Social protection 2.0: Exploring issues, evidence and challenges. Food Policy, 36(3), 329–340.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0306919211000467>
4. Millard, J., et al. (2023). The role of social innovation in tackling global poverty and vulnerability. Frontiers in Sociology, 8, Article 10071001.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10071001/>
5. Merrien, F. X. (2013). Social protection as development policy: A new paradigm? Politiques de développement / Policies for Development, 10(1).
<https://journals.openedition.org/poldev/1525>
6. Nguyen, A. (2018). Innovative approaches for ensuring universal social protection. International Labour Organization (ILO).
https://researchrepository.ilo.org/view/pdfCoverPage?download=true&filePid=13100777370002676&instCode=41ILO_INST

7. Pasi, G. (2020). Welfare 2.0: Future scenarios of social protection systems in Europe. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 33(4), 429–445. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/25741292.2020.1770965>

8. Tan, N. T. (2025). Innovative model building for social protection towards transformative change. In N. T. Tan (Ed.), *Research- and practice-based models for advancing social work* (pp. 101–107). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-89369-8_8

V.V.Baloglanov

master student, Azerbaijan State University of Economics

Innovative economic models of social protection in the world

Abstract

In modern times, the sustainability and effectiveness of social protection systems have become one of the main directions of global economic policy. Ensuring the social well-being of the population is not limited to traditional assistance and subsidies; through innovative economic models, social protection systems are made both financially stable and inclusive. Many countries are modernizing social protection on the basis of digitalized economic platforms, social innovations and inclusive financial mechanisms. For example, in Scandinavian countries, the “universal basic income” and “social investment state” models are applied. This approach considers social protection not only as expenses, but also as an investment in human capital. In Asian and African countries, “smart social protection” systems are being formed through mobile technologies. These models ensure the transparent and rapid implementation of social payments through e-government platforms. On the other hand, European Union countries are trying to respond to new social risks such as climate change and demographic aging by building green and sustainable social protection models. The main directions of innovative economic models are digital social services and e-social protection systems, inclusive financing and microinsurance mechanisms, universal basic income and social dividends, social investments aligned with sustainable development goals, as well as social projects based on public-private partnerships. As a result, innovative economic models of social protection in the world are taking shape as multi-level systems combining social equity, economic sustainability and technological flexibility. These models expand the boundaries of traditional social policy and create a social security framework that is compatible with the new realities of the economy.

Keywords: *social protection systems, innovative economic models, digital social services, universal basic income, social investments.*